РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

DOI <https://doi.org/10.33766/2524-0323.86.13-20>

УДК 347.77 (477)

В. С. Віткова,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного права Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)

e-mail: Valentina_Vitkova@i.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5819-8107>

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ТА ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ

У статті досліджено поняття «право на інформацію» та «право на доступ до інформації». Проаналізовано законодавче закріплення права на інформацію та права на доступ до інформації, а також множинні підходи вчених до їх визначення. Установлено, що серед науковців відсутня єдність у визначенні понять «право на інформацію» та «право на доступ до інформації», що зумовлює неоднозначність підходів до розуміння їх співвідношення. Визначено, що власне термін «право на інформацію» не має законодавчого закріплення. Виокремлено підходи до співвідношення права на інформацію та права на доступ до інформації.

Ключові слова: право на інформацію, право на доступ до інформації, інформація, права людини й громадянина, конституційні права.

Постановка проблеми. Якісна трансформація та розвиток українського суспільства не можливі без інформації. Не перебільшуючи стверджуємо, що саме інформація лежить в основі існування сучасного світу, позаяк жодна держава світу не може бути визнана демократичною, якщо вона не проголошує та не гарантує права людини. Основний Закон України в ч. 2 ст. 34 закріплює конституційне право людини й громадянина на інформацію. Чинне законодавство досить детально врегульовує поняття «право на інформацію» і власне поняття «інформація» та її різновиди, проте на практиці виникають непоодинокі випадки ототожнення конституційного права на інформацію з правом на доступ до інформації, що зумовлює потребу більш детальної уваги з боку конституційно-правової науки щодо висвітлення цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різномічні аспекти права людини на інформацію досліджували А. Д. Андреев, О. М. Вітник, П. О. Сілаєв, Д. В. Гавришов, О. М. Головка, Є. В. Дергачов, О. П. Дзьобань, О. В. Ільїна, С. Ю. Лапін, А. С. Мартюк, О. В. Москалюк, І. В. Мукомела, Т. В. Пашніна, В. С. Політанський, О. В. Цимбалюк, Н. А. Щеголева та інші вчені. Водночас

питання співвідношення права на інформацію та права на доступ до інформації потребує більш детального дослідження.

Формування цілей. Метою статті є ґрунтовне дослідження поняття «право на інформацію» та поняття «право на доступ до інформації» для їх зіставлення задля уникнення помилкового отождошення на практиці.

Виклад основного матеріалу. Правова система Української держави характеризується первісним закріпленням інформації через права особи. Уперше в незалежній Україні право на інформацію зафіксовано в Загальній декларації прав людини, ст. 19 якої закріплює, що кожна людина має право шукати, одержувати й поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів [1]. Основоположною системоутворювальною нормою в урегулюванні права на інформацію є ч. 2 ст. 34 Конституції України, згідно з якою кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [2].

Більш детально зміст ч. 2 ст. 34 Основного Закону відображено в ч. 1 ст. 5 закону України «Про інформацію», який визначає право на інформацію як можливість кожного вільно одержувати, використовувати, поширювати, зберігати та захищати інформацію, необхідну для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів [3].

Поділяємо погляд учених О. П. Дзьобаня та С. Б. Жданенка, що право на інформацію «зазвичай охоплює систему правомочностей людини на одержання, зберігання та поширення інформації. По суті, право на інформацію стало на один щабель з природними правами людини хоча б тому, що поза здатністю сприймати, виробляти чи обробляти інформацію людина не може існувати в сучасному світі» [4, с. 58–59]. Д. В. Гавришов визначає право на інформацію як обумовлену конституцією, а також деталізовану в законодавстві правову претензію людини, спрямовану на пошук, отримання, передачу, виробництво й поширення відомостей будь-яким законним способом [5, с. 9–10].

М. Я. Муратов стверджує, що право на інформацію охоплює право знати про створення й функціонування всіх конкретних інформаційних систем, що стосуються особистого життя громадянина; право надавати згоду на збирання інформації, що має особистий характер; право перевіряти достовірність такої інформації та спростовувати недостовірну інформацію; право на достовірну інформацію про стан навколишнього середовища тощо [6, с. 88].

М. А. Григор'єв розглядає право на інформацію через його диференціацію на низку основних юридичних можливостей, що походять від змісту конституційних положень й основних принципів міжнародних угод:

- 1) можливість доступу до інформації, що реалізується через право кожного вільно її шукати й отримувати;
- 2) можливість обміну інформацією, що реалізується через право її передавати й розповсюджувати;

3) можливість виробництва інформації, що реалізується через низку нормативних приписів про свободу творчості, розробку й виробництво інформаційних систем, про культуру, науку тощо [7, с. 185].

В. В. Стахова визначає право на інформацію як правову презумпцію свободи пошуку, отримання й розповсюдження інформації різноманітного роду суб'єктами інформаційних правовідносин [8].

У науковому товаристві набула поширення думка Д. В. Огородова, що і в правовій доктрині, і в законодавстві сформовано два підходи до тлумачення права на інформацію:

1) широкий підхід передбачає віднесення до права на інформацію всіх видів суб'єктивних прав, спрямованих на інформацію чи на дії з нею;

2) вузький підхід отожднюється з правом на одержання (доступ) до інформації [9, с. 86].

Аналогічно щодо цього є і позиція Є. В. Петрова [10].

Повертаючись до законодавчого закріплення права на інформацію, звернемо увагу на те, що власне термін «право на інформацію» не має законодавчого закріплення. Як Конституція України, так і галузеве законодавство містить лише перелік відповідних правомочностей. До того ж Основний Закон закріплює чотири такі правомочності (збирати, зберігати, використовувати, поширювати), а відповідне галузеве законодавство – п'ять (одержувати, використовувати, поширювати, зберігати, захищати інформацію). Підсумовуючи зазначимо, що право на інформацію може розглядатись як сукупність інформаційних правомочностей, зображених на схемі 1.

Схема 1

Відповідно, деякі автори розглядають право на доступ до інформації як відокремлену правомочність права на інформацію. Погодимося з С. Ю. Лапіним, який зазначає, що терміни «правомочність» і «суб'єктивне право» не завжди збігаються, оскільки суб'єктивне право може містити не одну, а декілька правомочностей [11, с. 164]. У роз'ясненні Міністерства юстиції України «Право на доступ до інформації як елемент правового статусу особи» від 03.05.2012 зазначено, що право на доступ до інформації «є конституційним правом людини, яке передбачене й гарантоване статтею 34 Конституції України, а саме, право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір» [12]. Убачається, що такий підхід є не зовсім правильним, оскільки порівняльний аналіз дає змогу дійти висновку про ототожнення в цьому разі права на інформацію та права на доступ до інформації, які не є однаковими за своєю сутністю і змістом.

Учені здійснюють спроби поділу права на інформацію на дві складові: «право на інформацію полягає в праві на доступ до інформації та праві на інформаційну діяльність» [7, с. 186].

Отже, доходимо висновку, що в сучасній науковій літературі існує декілька позицій (підходів) щодо співвідношення права на інформацію та права на доступ до інформації:

1) право на інформацію ототожнюється з правом на доступ до інформації в межах «вузького підходу» до визначення права на інформацію (див. схема 2);

Схема 2

2) право на доступ до інформації є складовою частиною (елементом) права на інформацію (див. схема 3);

Схема 3

3) право на інформацію і право на доступ до інформації розглядаються як самостійні права людини (див. схема 4).

Схема 4

Зокрема, таку позицію поділяє І. Ю. Богдановська, стверджуючи, що на конституційному рівні виокремлюється право на інформацію, а потім право на доступ до інформації, як два самостійні права [13, с. 12]. Зазначимо, що на користь актуальності такого підходу на сьогодні може свідчити й те, що право на інформацію не завжди вимагає втручання держави (тобто можна з певним застереженням говорити про нього як про негативне право), тоді як право на доступ до інформації характеризується зовсім іншою правовою природою, яка вимагає активних дій передусім від держави задля його реалізації (отже, право на доступ до інформації тяжіє до позитивних прав). Скажімо, закон України «Про доступ до публічної інформації» встановлює право кожної особи мати доступ до інформації про неї, яка збирається та зберігається (п. 2 ч. 1 ст. 10); право вимагати виправлення неточної, неповної, застарілої інформації про себе (п. 3 ч. 1 ст. 10); до того ж установлюється позитивний обов'язок розпорядників інформації надавати її безперешкодно й безкоштовно на вимогу осіб, яких вона стосується (п. 1 ч. 3 ст. 10). Тобто, можна стверджувати про можливість людини користуватися певними можливостями на основі отриманої (у цьому разі про себе) інформації. Отже, на основі вищевикладеного, уявляється, що в умовах сьогодення право на доступ до інформації треба розглядати як самостійне суб'єктивне право людини.

Висновки. Право на інформацію знаходиться у фокусі досліджень багатьох учених, що зумовлює множинність підходів до його визначення. Чинне законодавство не містить визначення права на інформацію, позаяк визначає право на інформацію через сукупність відповідних правомочностей. Таке різноманіття зумовлює ускладнення визначення співвідношення права на інформацію та права на доступ до інформації. Зокрема, на сьогодні можна виділити три основні підходи до співвідношення права на інформацію та права на доступ до інформації: 1) отождолення цих прав; 2) унесення права на доступ до інформації як складової права на інформацію; 3) відокремлення права на інформацію та права на доступ до інформації як самостійних суб'єктивних прав, що з огляду на вищенаведену аргументацію є найбільш актуальним.

Використані джерела:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 01.07.2019).

2. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 01.07.2019).
3. Про інформацію : закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 01.07.2019).
4. Дзьобань О. П. Право на інформацію: філософсько-правовий аспект проблеми. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 4. С. 56–64.
5. Гавришов Д. В. Гарантії реалізації суб'єктивного права на інформацію: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Белгород, 2010. 25 с.
6. Політанський В. С. Право на інформацію в системі основоположних прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4. С. 86–95.
7. Григорьев М. А. Теоретические основы конституционного права граждан на информацию в Российской Федерации. *Бизнес в законе*. 2008. № 4. С. 185–187.
8. Стахова В. В. Особенности реализации права человека на информацию в России через средства массовой информации : дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2005. 237 с.
9. Дергачов Є. В., Одінцова О. О. Право на інформацію та реалізація інформаційних прав у сфері особистих немайнових прав людини в Україні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2013. № 2. С. 85–90.
10. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 20 с.
11. Лапин С. Ю. Конституционно-правовое содержание права на доступ к информации. *Вестник Волжского университета им. В. Н. Татищева*. 2009. № 71. С. 163–167.
12. Право на доступ до інформації як елемент правового статусу особи : роз'яснення Міністерства юстиції України від 03.05.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-12> (дата звернення: 01.07.2019).
13. Право на доступ к информации. Доступ к открытой информации : монография / отв. ред. И. Ю. Богдановская. Москва : Юстицинформ, 2009. 344 с.

References:

1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny : Pryiniata i proholoshena rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON vid 10.12.1948 r. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (accessed: 01.07.2019).
2. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (accessed: 01.07.2019).
3. Pro informatsiiu : Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 r. № 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (accessed: 01.07.2019).
4. Dzoban O. P. Pravo na informatsiiu: filosofsko-pravovyi aspekt problemy. *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Ser. : Filozofii, filozofii prava, politolohiia, sotsiolohiia*. 2013. № 4. S. 56-64.
5. Havryshov D. V. Harantyy realezatsyy sub'ektyvnogo prava na ynformatsiiu: konstytutsyonno-pravovoi aspekt : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Belhorod, 2010. 25 s.
6. Politsanskyi V. S. Pravo na informatsiiu v systemi osnovopozhnykh prav i svobod liudyny i hromadianyna. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2016. № 4. S. 86-95.

7. Hryhorev M. A. Teoretycheskye osnovy konstytutsyonnoho prava hrazhdan na ynformatsyiu v Rossyiskoi Federatsyy. *Byznes v zakone*. 2008. № 4. S. 185-187.
8. Stakhova V. V. Osobennosty realizatsyy prava cheloveka na ynformatsyiu v Rossyy cherez sredstva massovoi ynformatsyy : dys. kand. yuryd. nauk. M., 2005. 237 s.
9. Derhachov Ye. V., Odintsova O. O. Pravo na informatsiiu ta realizatsiia informatsiinykh prav u sferi osobystykh nemainovykh prav liudyny v Ukraini. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichnyi instytut»*. *Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*. 2013. № 2. S. 85-90.
10. Petrov Ye. V. Informatsiia yak ob'ekt tsyvilno-pravovykh vidnosyn : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv, 2003. 20 s.
11. Lapyn S. Yu. Konstytutsyonno-pravovoe sodержanye prava na dostup k ynformatsyy. *Vestnyk Volzhskoho unyversyteta im. V.N. Tatyshcheva*. 2009. № 71. S. 163-167.
12. Pravo na dostup do informatsii yak element pravovoho statusu osoby : Roziasnennia Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 03.05.2012 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-12> (data zvernennia: 01.07.2019 r.).
13. Pravo na dostup k ynformatsyy. Dostup k otkritoi ynformatsyy : monohrafiya / otv. red. Y. Yu. Bohdanovskaia. M. : Yustytssynform, 2009. 344 s.

Стаття надійшла до редколегії 27.04.2019

Виткова В. С.,
доцент кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридическа академия»
(г. Одеса, Україна)

ПРАВО НА ИНФОРМАЦИЮ И ПРАВО НА ДОСТУП К ИНФОРМАЦИИ: ПОНЯТИЕ И СООТНОШЕНИЕ

В статье исследовано понятия «право на информацию» и «право на доступ к информации». Проведен анализ законодательного закрепления права на информацию и права на доступ к информации; проанализированы множественные подходы ученых к их определению. Установлено, что среди ученых отсутствует единство в определении понятий «право на информацию» и «право на доступ к информации», что приводит к неоднозначности подходов к пониманию их соотношения. Определено, что собственно термин «право на информацию» не имеет законодательного закрепления. Выделены подходы к соотношению права на информацию и права на доступ к информации.

Ключевые слова: право на информацию, право на доступ к информации, информация, права человека и гражданина, конституционные права.

Vitkova V.,
Ass. Prof. of the Constitutional Law Department,
National University «Odesa Law Academy»
(Odessa, Ukraine)

THE RIGHT TO INFORMATION AND THE RIGHT TO ACCESS INFORMATION: THE CONCEPT AND CORRELATION

The article focuses on the study of the concepts of «the right to information» and «the right to access information». Legislative consolidation of the right to information and the

right to access information is investigated; the multiple approaches of scientists to their definition are analyzed. It is established that among scientists there is no unity in defining the notions of «right to information» and «the right to access information», which leads to ambiguity of approaches to understanding of their correlation. Both in the legal doctrine and in the law are widespread views on the separation of the two approaches to the interpretation of the right to information: broad approach involves attributing to the right to information of all kinds of subjective rights directed towards information or actions with it; the narrow approach is identified with the right to obtain (access) information. Determined that in fact the term «right to information» has no legislative provisions. The Constitution of Ukraine and sectoral legislation contain only a list of relevant powers. The Basic Law establishes four such powers (collect, keep, use, distribute), and relevant sectoral legislation - five (to receive, use, distribute, keep, protect information). Approaches to the correlation between the right to information and the right to access information are determined. It is determined that in modern scientific literature there are several positions (approaches) concerning the relation of the right to information and the right to access information: the right to information is identified with the right to access information in a «narrow approach» to the definition of the right to information; the right to access information advocates as an integral part (element) of the right to information; the right to information and the right to access information are considered as independent human rights.

Key words: the right to information, the right to access information, information, human and civil rights, constitutional rights

DOI <https://doi.org/10.33766/2524-0323.86.20-31>

УДК 342.724 (4)

І. Ю. Животовська,

кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри конституційного права

Національного університету

«Одеська юридична академія»

(м. Одеса, Україна)

e-mail: nauka910@i.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0280-2926>

ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ НА НОСІННЯ РЕЛІГІЙНИХ СИМВОЛІВ у СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕГІОНАЛЬНИХ СУДІВ

У статті автор аналізує прецедентну практику Суду Європейського Союзу, спрямованого на розгляд справ щодо носіння працівниками релігійних символів на робочому місці (*Achbita v G4S Secure Solutions NV* та *Bougnauoi v Micropole SA*), які стосуються релігійної дискримінації відповідно до Директиви про рівне ставлення 2000/78/ЄС. Згідно з міжнародними конвенціями з прав людини, прагнення приватної компанії до нейтральної політики не може бути приводом для обмежень права на свободу віросповідання працівника на робочому місці. Проте Суд встановив, що за відповідних обставин компанія має право на ведення такої політики, результат якої спричиняє на практиці негативні наслідки для значної частини суспільства, особливо для мусульман, сикхів та іудеїв, які стикаються з проявами дискримінації